

Złotów, 15.01.2019 r.

Pani

Kamila Krzanik-Dworanowska

dyrektor

Muzeum Ziemi Złotowskiej

w Złotowie

W związku z przeprowadzonym wykładem „Przyroda 100 lat temu”, przekazuję do użytku Muzeum Ziemi Złotowskiej prezentację multimedialną pod tym tytułem.

Jako uzupełnienie tej prezentacji przekazuje tłumaczenie „Flory” i „Fauny” z Der Kreis Flatow autorstwa O. Goerkego. Przetłumaczone opisy przyrody: flora i fauna, to praca społeczna pani mgr Krystyny Sperra i mgr Krystyny Kosiba w ramach działalności w Lidze Ochrony Przyrody – Oddział Złotów. Materiały te zostały przetłumaczone na potrzeby pracy z młodzieżą zrzeszoną w szkolnych kołach Ligi Ochrony Przyrody.

Proszę o zamieszczenie tych materiałów na stronie MZZ, aby służyły innym.

RETER WOŁÓK
ZARZĄD GŁÓWNY
Krystyna Kosiba
Liga Ochrony Przyrody

Flora i fauna powiatu złotowskiego

na podstawie opisu zawartego w

Der Kreis Flatow,

przez Otto Goerke

Flatow 1918r.

Tłumaczenie: **mgr Krystyna Kosiba
mgr Krystyna Sperra**

Praca społeczna w ramach działalności w Lidze Ochrony Przyrody – Oddział Złotów

Pflanzenwelt

Die Pflanzenwelt des Kreises Flatow haben die Botaniker Abromeit, Casparh und Rosenbohm erforscht. Sie ist durchaus nicht so arm an Arten, wie mitunter behauptet wird. Mehr als der fünfte Teil der Gesamtfläche des Kreises ist mit Wald bestanden, der die verschiedensten Bäume, Sträucher und Kräuter enthält. Unsere Wiesen, unsere Fluss- und Seeufer, unsere Acker, Wegränder, Triften, unsere Täler und unsere Hügel sind mit den lieblichsten Blumen geschmückt.

Selbst von mageren Sandfeldern grüßen uns:

- die gelbe und die blaue Lupine (*Lupinus luteus*) und (*Lupinus angustifolius*)
- und die leuchtende Königskerze (*Werbascum thapsiforme*).

In Flusstälern und Uferrändern wachsen:

- die Schwertlilie (*Iris Pseud – Acorus*),
- der Froschlöffel (*Alisma plantago*),
- das Pfeilkraut (*Sagittaria sagittifolia*),
- die Blumenbinse (*Butomus umbellatus*),
- das Sumpf-Schweinekraut (*Calla palustris*),
- der Igelkolben (*Sparganium*),
- der Kalmus (*Acorus calamus*).

Auf dem Wasser unserer Seen und Teiche wiegen sich:

- weiße Seerose (*Nymphaea alba*)
- und die gelbe Teichrose (*Nuphar luteum*).

Auf unseren Wiesen blühen:

- das Gänseblümchen (*Bellis perennis*),
- das Wiesenschaumkraut (*Cardamine pratensis*),
- die Sumpfdotterblume (*Caltha palustris*),
- mehrere Hahnenfußarten (*Ranunculaceen*),
- der Storzschnabel (*Geranium pratense*),
- die Schwarzwurz (*Sympyrum officinale*),
- die Bachnelkenwurz (*Geum rivale*),
- die Wiesenklapper (*Alectrolophus maior*),
- das Teufelsauge (*Comarum palustre*),
- die Trollblume (*Trollus Europaeus*).

Auf Ackern und an Wegrändern wachsen:

- die Taubnessel (*Lamium album*, *Lamium purpureum*, *Lamium amplexicaule*),
- der Löwenzahn (*Taraxacum officinale*),
- das Schöllkraut (*Chelidonium majus*),
- die Kornrade (*Agrostemma Githago*),
- die Kornblume (*Centaurea cyanus*),
- der Wegerich (*Plantago*),
- der weiße Lichtnelke (*Lychnis alba*),
- die Käfepappel (*Malva rotundifolia*).

Świat roślin

Florę (świat roślin) powiatu złotowskiego zbadali botanicy niemieccy: **Abromeit, Caspary i Rosenbohm**. Nie jest ona tak uboga w gatunki, jak się to twierdzi. Więcej niż 5-ta część powierzchni powiatu pokryta jest lasami, które zawierają różnorodne drzewa, krzewy i zioła. Nasze łąki, nasze rzeki i brzegi jezior, nasze pola, pobocza dróg, pastwiska, nasze doliny i nasze wzgórza są ozdobione przepięknymi kwiatami.

Z ubogich, piaszczystych pól witają /pozdrawiają nas:

- żółty i niebieski **łubin** (*Lupinus luteus* L. i *Lupinus angustifolius* L.),
- błyszcząca **dziennówka wielkokwiatowa**, zw. „królewską świecą” (*Verbascum densiflorum* Bertol., syn.: ← *Verbascum thapsiforme* Schrad.).

W dolinach rzek i przy ich brzegach rosną:

- **kosaciec żółty**, irys (*Iris pseudacorus* L., syn.: ← *Iris Pseud* – *Acorus*, *Iris pseudoacorus* L.),
- **żabieniec babka wodna**, żabieniec pospolity, babka wodna (*Alisma plantago-aquatica* L. ← *Alisma plantago*),
- **strzałka wodna**, uszyca (*Sagittaria sagittifolia* L.),
- **iączneń baldaszkowy**, rozświta (*Butomus umbellatus* L.),
- **czermień błotna**, zw. „świńskie błotne ziele”, (*Calla palustris* L.),
- **jeżogłówka** (*Sparganium* L.),
- **tatarak zwyczajny** (*Acorus calamus* L.).

Na wodach naszych jezior i stawów kołyszą się:

- **grzybienie białe**, nenufar, lilia wodna (*Nymphaea alba* L.),
- **grążeł żółty**, bączywie (*Nuphar luteum* L.).

Na naszych łąkach kwitną:

- **stokrotka pospolita**, stokrotka, s. łąkowa, s. trwała (*Bellis perennis* L.),
- **rzeżucha łąkowa** (*Cardamine pratensis* L.),
- **knieć błotna**, kaczeniec, kaczyniec, kaczyniec błotny (*Caltha palustris* L.),
- **kilka gatunków jaskrów** (*Ranunculaceae* L. ← *Ranunculaceen*),
- **bodziszek łąkowy** (*Geranium pratense* L.),
- **żywokost lekarski**, kosztylet (*Sympytum officinale* L.),
- **kuklik zwisły** (*Geum rivale* L.),
- **szelężnik większy** (*Rhinanthus serotinus* (Schönh.) Oborny, syn. ← *Alectorolophus maior*),
- **siedmiopalecznik błotny** (*Comarum palustre* L.),
- **pełnik europejski** (*Trollius europaeus* L. ← *Trollus Europaeus*).

Na polach i poboczach dróg rosną:

- **jasnota: biała, purpurowa, różowa** (głucha) (*Lamium album* L., *L. purpureum* L. i *L. amplexicaule* L.),
- **mniszek pospolity**, mniszek lekarski, mniszek (*Taraxacum officinale* F. H. Wigg.),
- **glistnik jaskółcze ziele**, jaskółcze ziele (*Chelidonium majus* L.),
- **kąkol polny**, kąkol (*Agrostemma githago* L. syn. ← *Agrostemma Githago*),
- **chaber bławatek**, bławatek (*Centaurea cyanus* L.),
- **babka** (*Plantago* L.),
- **lepnica biała, bniec biały** (*Silene alba* (Mill.) Krause, *Melandrium album* (Mill.) Garcke), obecnie lepnica biała *Silene latifolia* Poir. ssp. *alba* (Mill.) Greuter et Burdet; wśród wielu synonimów syn. ← *Lychnis alba*),
Bniec biały włączony do rodzaju *Silene* (lepnica) jako *Silene latifolia* Poir. subsp. *alba* (Mill.) Greuter et Burdet.
[Willdenowia 12:189. 1982],
- **ślaz zaniedbany** (*Malva neglecta* L., syn. ← *Malva rotundifolia*), lub **ś. drobnokwiatowy** (*M. parviflora* L.).

In den Wäldern erfreut uns:

- die Buschanemone (*Anemone nemorosa*),
- das Leberblümchen (*Hepatica triloba*),
- der Glockenblume (*Campanula*),
- der Siebenstern (*Trientalis Europaea*),
- der Waldmeister (*Asperula odorata*),
- das Hundsveilchen (*Viola canina*),
- das Maiglöckchen (*Convallaria majalis*),
- der Salomonssiegel (*Polygonatum officinale*),
- die Schattenblume (*Majanthemum bifolium*), u. a

Ganz besonders hervorgehoben seien:

- der blaßgelbe Fingerhut (*Digitalis ambigua*) im Walde bei Dorothenhof,
- Seidelbast (*Daphne*) an der Nißabrücke bei Kujan,
- die Einbeere (*Paris quadrifolia*) im Tiergarten bei Flatow,
- die Eberwurz (*Carlina acaulis*) im Schutzbezirk Neuhof bei Flatow,
- das Nixkraut (*Najas flexilis* od. *Caulinia flexilis*) besondres am Wakunter See bei Rogownitz,
- *Polygonatum verticillatum* bei Flatow,
- Hopfen (*Humulus lupulus*) im Tiergarten bie Flatow,
- das giftige stinkende Wanzenkraut (*Cimicifuga foetida*) (Blumeninsel an der Nißabrücke),
- der gekörnte Steinbrech (*Saxifraga granulata*) im Flatower Tiergarten am Petziner See,
- die Krähenbeere (*Empetrum nigrum*),
- *Euonymus verrucosus* (eine Art Pfaffenbüttel) im Belauf Klein-Lutau,
- Tannenwedel (*Hippuris vulgaris*) im Bilsksee bei Flatow,
- der weiße Enzian (*Laserpicium latifolium*), auch *Laserpitium pruthenicum* (Blumeninsel im Nißatal),
- der Kälberkröpf (*Myrrhis aromatico*),
- das Sumpfläusekraut (*Pedicularis palustris*) überall häufig und *Pedicularis sceptrum-Carinatum* bei Grünlinde, zwischen Zempelburg und Wandsburg,
- *Sambucus racemosa* (eine Holunderart),
- *Erigeron Droebachiensis*, genannt nach dem Meerbusen von Dröbak bei Christiania in Norwegen, an dessen Felsen sie zuerst gefunden wurde,
- die Pestwurz (*Petasites officinalis*) im Tiergarten bei Flatow,
- Schwarzwurzel (*Scorzonera Hispanica*), im Kreise vereinzelt angebaut.

Die Pflanze *Sagina apetala* ist in Westpreußen bis jetzt nur in Neuhof bei Flatow festgestellt worden.

Carex Buxbaumii (eine Segge, benannt nach Johann Christian Buxbaum, +1730) wird in der Nähe von Krojanke gefunden.

Dagegen ist *Carex stricta* (zylinderförmige Rasen- Bülte (Blüte?)) in sumpfigen Wiesen bei Flatow und Gresonse recht häufig.

W lasach zachwycają nas:

- **zawilec gajowy**, nieskrętek (*Anemone nemorosa* L.),
- **przylaszczka pospolita** (*Hepatica nobilis* Mill., syn. ← *Hepatica triloba*),
- **dzwonek** (*Campanula* L.),
- **siódmaczek leśny**, syn. s. europejski (*Trientalis europaea* L. ← *Trientalis Europaea*),
- **przytulia wonna**, marzanka wonna (*Galium odoratum* L., syn. ← *Asperula odorata*),
- **fiołek psi** (*Viola canina* L.),
- **konwalia majowa** (*Convallaria majalis* L.),
- **kokoryczka wonna**, kokoryczka (*Polygonatum odoratum* (Mill) Druce., syn. ← *Polygonatum officinale*),
- **konwalijka dwulistna**, majownik (*Majanthemum bifolium* L.) i inne.

Na szczególną uwagę zasługują:

- bledożółta **naparstnica zwyczajna** (*Digitalis grandiflora* Mill. syn. ← *Digitalis ambigua*), w lasach koło Dorotowa,
- **wawrzynek wilczęłyko** (*Daphne mezereum* L.) – przy moście na Łobżonce, koło Kujania,
- **czworolist pospolity** (*Paris quadrifolia* L.) – w Zwierzyńcu koło Złotowa,
- **dziecięciu bezłodygowy**, dziecięciu (*Carlina acaulis* L.) – w rejonie ochronnym Nowy Dwór koło Złotowa,
- **jezierza giętka** (*Najas flexilis* Willd. syn. ← *Caulinia flexilis*) – szczególnie w Jeziorze Wapińskim koło Maryńca (Rogownica),
- **kokoryczka okółkowa** (*Polygonatum verticillatum* L.) – koło Złotowa,
- **chmiel zwyczajny**, chmiel (*Humulus lupulus* L.) – w Zwierzyńcu koło Złotowa,
- cuchnąca, trująca **pluskwica europejska**, pluskwica cuchnąca (*Actaea europaea* (Schipcz.) J.Compton, syn. ← *Cimicifuga foetida*) – Wyspa kwiatów koło mostu na Łobżonce,
Od 1998 r. rodz. *Cimicifuga* włączony do rodz. *Actaea*).
- **skalnica ziarenkowata** (*Saxifraga granulata* L.) – w Złotowskim Zwierzyńcu przy Jeziorze Zaleskim,
- **bażyna czarna** (*Empetrum nigrum* L.),
- **trzmielina brodawkowata**, bryzgulina (*Euonymus verrucosus* Scop.), jedna z rodzajów trzmielin w Belauf Lutówku,
- **przęstka pospolita**, sosnoweczka (*Hippuris vulgaris* L.) – w Jeziorze Burmistrzowskim koło Złotowa,
- **weiße Enzian** *Laserpinum latifolium* => 2 rośliny!!!
- **weiße Enzian to biała goryczka**, może tu chodzić o **goryczkę trojeściową** odm. **biała** (*Gentiana asclepiadea* L.),
- i **okrzyn szerokolistny** (*Laserpitium latifolium* L.) – Wyspa Kwiatów w dolinie Łobżonki,
- też **okrzyn łąkowy**, okrzyn pruski (*Laserpitium prutenicum* L. ← *Laserpitium pruthenicum*) – Wyspa Kwiatów w dolinie Łobżonki,
- **świerząbek korzenny** (aromatyczny) (*Chaerophyllum aromaticum* L., syn. ← *Myrrhis aromaticata*),
- **gnidosz błotny** (*Pedicularis palustris* L.) – wszędzie częsty,
- i **gnidosz królewski** (*Pedicularis sceptrum-carolinum* L. ← *Pedicularis sceptrum Carolinum*) – koło Zboża pomiędzy Sępólnem a Więcborkiem,
- **bez koralowy**, dziki bez koralowy, kalinka (*Sambucus racemosa* L.) – rodzaj dzikiego bzu,
- **przymiotno nagie** (*Erigeron droebachiensis* ← *Erigeron Droebachiensis*) – nazwa pochodzi od Zatoki Dröbak niedaleko Oslo w Norwegii, wokół której na skałach roślinę znaleziono po raz pierwszy,
- **lepiężnik różowy**, podbiała (*Petasites hybridus* (L.) Gaertn., B. Mey. & Scherb. syn. ← *Petasites officinalis*) – w Zwierzyńcu koło Złotowa,
- **węży mord czarny korzeń**, czarne korzonki, skorzonera (*Scorzonera hispanica* L. ← *Scorzonera Hispanica* L.) – w powiecie rzadko uprawiana. Dziko rośnie tylko węży mord niski.

Roślina **karmnik bezpłatkowy** (*Sagina apetala* Ard. ← *Sagina apetala*) – została znaleziona w Prusach Zachodnich do tej pory tylko w Nowym Dworze koło Złotowa.

Turzyca Buxbauma (*Carex buxbaumii* Wahlenb. ← *Carex Buxbaumii*) (turzyca, nazwany imieniem Johanna Christiana Buxbauma, zm. 1730) znajduje się w pobliżu Krajenki.
Natomiast **turzyca sztywna, t. Hudsona** (*Carex elata* All. syn. ← *Carex hudsonii* A. Benn, *Carex stricta* Good.) – forma cylindryczna kęp i kłosów traw – występuje dość często na w bagnistych łąkach koło Złotowa i Dzierżążna. (Bülte – kępa traw, Blüte – kłosy traw).

Erwähnenswert ist noch Utricularia vulgaris im Flatower Stadtsee uns Astrantia maior um Flatow.

In der Umgegend von Waldowke wächst Rudbeckia hirta, eine seltene, gelbblühende Pflanze, ein amerikanischer Einwanderer.

Die kleinblätterige Mistel (Viscum album laxum) auf Kiefer findet sich im Schutzbezirk Wilhelmsbruch, Jagen 110 und 113.

Ebenso ist im Schutzbezirk Gursen der Königl.-Prinzl. Obersförsterei Flatow, Jagen 102, in einem etwa 90jährigen Kiefernbestand unweit der Feldgrenze von Hohenfier eine Kiefer mit schmalblätteriger Mistel entdeckt und durch eine Umzäunung geschützt.

Von Orchideen, die im Kreise Flatow vorkommen, seien genannt:

- a) Orchis ustulatus zwischen Krojanke und Annafeld, ferner bei der Lesniker Mühle.
- b) Orchis coriophora auf kurzgrasigen Standorten, im Kreise Flatow durch Rosenbohm festgestellt.
- c) Orchis morio L.
- d) Cephalanthera rubra Rich. in lichten Mischwäldern
- e) Microstylis monophylla Lindl., seltener als die vorige.
- f) Malaxis paludosa Sw.
- g) Epipactis palustris, bei Dorotheenhof.

Die Masuriwiesen zwischen Hohenfelde und Gr.=Wollwitz sind in botanischer Hinsicht von H. Schwarz=Neuwaldau untersucht. Man findet dort im östlichen Teile zahlreich Klee, Hohlzahn, Rittersporn, Knöterich, Färberhundskamille auf trockneren Stellen, auf sumpfigeren Schachtelhalme, Simsen, Seggen, Binsen, Wollgräser, Sumpfparnassien, Igelkolben (darunter Sparganium minimum – kleinster Igelkolben), im Wasser Sumpfhottonien, Wasserschere, Froschbiss, Vergissmeinnicht. Im westlichen Teile wachsen neben den verschiedensten Gräsern viele Lebermoose, Ampferarten und Nelkengewächse.

Auf einer zeitweise mit Wasser bedeckten Wiese der Feldmark Gr. Wöllwitz kommt ein seltenes Moos vor, Depranocladus capillifolius Wanst. (erste Fundstelle in Westpreußen).

Von Allee und Waldbäumen wachsen im Kreise Flatow besonders die Eiche (Quercus), die Rotbuche (Fagus silvatica), die Birke (Betula alba), die Erle (Alnus), die Linde (Tilia), die Ahorn (Acer platanoides), die Rosskastanie (Aesculus Hippocastanum), die Pappel (Populus), die Weide (Salix), die Akazie (Robinia Pseud-Acacia), die Eberesche (Sorbus aucuparia), die Kiefer (Pinus), die Rottanne (Picea excelsa), die Lärche (Larix decidua) u.a.

Das Unterholz der Wälder bilden meistens Wacholder (im Volksmund Kaddick – Juniperus communis), Kreuzdorn (Rhamnus catharticus), Weißdorn (Crataegus), Hundsrose (Rosa canina) und Brombeere (Rubus). Den Boden vieler Wälder bedecken Heidekrautgewächse (Ericaceen), Blaubeere (Vaccinium myrtillus), Erdbeere (Fragaria vesca), Preiselbeere (Vaccinium vitis) und Blumen mancherlei Art.

Godny uwagi jest **pływacz zwyczajny** (*Utricularia vulgaris* L.) w Złotowskim Jeziorze Miejskim i **jarzmianka większa** (*Astrantia major* L. ← *Astrantia maior*) wokół Złotowa.
W okolicach Wałdówka rośnie **rudbekia owłosiona**, r. ostra (*Rudbeckia hirta* L.), rzadka, żółto kwitnąca roślina, amerykański przybysz/imigrant.
Jemioła pospolita rozpierzchła - drobnolistna (*Viscum album* laxum) znajduje się na sośnie w rejonie ochronnym Białobłocie, w rewirze myśliwskim oddz. 110 i 113. Podobnie w obwodzie ochronnym Górzna, własność królewsko-książęca Nadleśnictwo Złotów, w rejonie myśliwskim 102, niedaleko granicy z Kamieniem, odkryto na ok. 90-letniej sośnie **jemiołę pospolita rozpierzchłą** – wąskolistną i jest zabezpieczona ogrodzeniem.
Jemioła pospolita rozpierzchła jest podgatunkiem **jemioły pospolitej** (*Viscum album* L.).

Ze storczyków, które występują w powiecie Złotowskim można wymienić:

- a) **storczyk drobnokwiatowy** (*Orchis ustulata* L. ← *Orchis ustulatus*) – między Krajenką a Annopolem, także przy młynie Leśniku,
- b) **storczyk cuchnący** (*Orchis coriophora* L.) – znaleziony przez Rosenbohma w wielu miejscowościach powiatu złotowskiego,
- c) **storczyk samczy**, s. samiczy (*Orchis morio* L.),
- d) **buławnik czerwony** (*Cephalanthera rubra* (L.) Rich.) - w rzadkich lasach mieszanych,
- e) **wyblin jednolistny** (*Malaxis monophyllos* (L.) Sw., syn. ← *Microstylis monophylla* (L.) Lindl.) – rzadszy niż poprzednie,
- f) **wątlik błotny** (*Hammarbya paludosa* (L.) Kuntze, syn. ← *Malaxis paludosa* (L.) Sw.),
- g) **kruszczyk błotny** (*Epipactis palustris* (L.) Crantz) – koło Dorotowa.

Łąka mazurska znajdująca się między Wysoką Krajeńską a Wielowiczem jest zbadana pod względem botanicznym przez H. Schwarz = Neuwaldau.

Znajdują się tam (licznie):

- we wschodniej części, na suchych (jałowych) miejscowościach: **koniczyna**, **poziewnik**, **ostrózka** in. modrzeniec, **rdest żyworođny**, **rumian żółty** (rumian barwierski),
- na części bagnistej: **skrzyp**, **sitowie**, **turzyca**, **sit**, **wełnianka**, **dziecięciornik błotny**, **jeżogłówka** (a wśród niej **jeżogłówka najmniejsza** (*Sparganium minimum*)),
- w wodzie: **okrężnica bagienna**, **osoka aloesowata** (wodny oset), **żabiściek pływający**, **niezapominajka błotna**,
- obok w zachodniej części oprócz różnorodnych traw, rośnie wiele **wątrobowców**, różne gatunki **szczawiu** i rośliny **goździkowe**.

Na częściowo pokrytej wodą łące, przy znaku terenowym (Feldmark) Wielowicz występuje rzadki **mech - sierpowiec włosolistny** (*Drepanocladus capillifolius* Warnst., a nie ← *Depranocladus capillifolius* Warnst.), pierwsze znalezione stanowisko w Prusach Zachodnich.

W alejach i wśród leśnych drzew w powiecie Złotowskim rosną przede wszystkim: **dąb** (*Quercus* L.), **buk pospolity** (*Fagus sylvatica* L. ← *Fagus silvatica*), **brzoza brodawkowata** (*Betula pendula* ROTH. syn ← *B. alba*), **olsza** (*Alnus* Mill.), **lipa** (*Tilia* L.), **klon pospolity** (*Acer platanoides* L.), **kasztanowiec biały** (*Aesculus hippocastanum* L. ← *Aesculus Hippocastanum*), **topola** (*Populus* L.), **wierzba** (*Salix* L.), **robinia akacjowa**, **grochodrzew** (*Robinia pseudoacacia* L. ← *Robinia Pseud-Acacia*), **jarząb pospolity**, j. zwyczajny, **jarzębina** (*Sorbus aucuparia* L. em. Hedl.), **sosna** (*Pinus* L.), **świerk pospolity** (*Picea abies* (L.) KARST, syn. ← *Picea excelsa*), **modrzew europejski** (*Larix decidua* MILL., syn. ← *L. europaea* DC.) i inne.

Podszyt lasu tworzą najczęściej: **jałowiec pospolity**, w języku ludowym **kadyk** (*Juniperus communis* L.), **szakłak pospolity**, szakłak (*Rhamnus cathartica* L. ← *Rhamnus catharticus*), **głóg** (*Crataegus* L.), **róża dzika** (*Rosa canina* L.), **jeżyna** (*Rubus* L.).

Ziemie wielu lasów porastają rośliny wrzosowate *Ericaceae* Juss. ← *Ericaceen*), **borówka czarna** in. czarna jagoda (*Vaccinium myrtillus* L.), **poziomka pospolita** (*Fragaria vesca* L.), **borówka brusznica** (*Vaccinium vitis-idaea* L. ← *Vaccinium vitis idaea*) i wiele gatunków kwiatów.

Von bemerkenswerten Bäumen kommen im Kreis vor:

1. Die Elsbeere (*Pirus terminalis*) im Schutzbezirk Kujan (Große Blumeninsel), Jagen 34, 44 und 50; im Schutzbezirk Dorotheenhof der Herrschaft Sypniewo am linken User des Lobsonkaflusses; im Schutzbezirk Klein-Lutau und Schutzbezirk Schwiede.
2. Die sogenannte zweibeinige Eich (*Quercus pedunculata*); sie steht im der Kujaner Forst, Belauf Wersk, unweit des Borownosees. Zwei nahezu gleich starke 80-90jährige Eichen, die am Boden auseinanderstehen, neigen sich in etwa 2,25 Meter Höhe zusammen und bilden dann einen Stamm. Die Baumhöhe beträgt ungefähr 24 Meter, der Abstand der Stämme am Boden 0,83 Meter, der Umfang der Stämme am Boden 1,51 Meter bzw. 1,21 Meter, unter der Verwachsungsstelle 1,04 bzw. 0,88 Meter, der Umfang des vereinigten Stammes 1,53 Meter, die Höhe bis zur Vereinigungsstelle 2,10 Meter. Die ganze Bildung ist eine sehr regelmäßige und die Verwachsung eine so vollkommene, daß die Nähte kaum zu erkennen sind. In der Nähe befindet sich ein anderes unregelmäßiges und unvollkommen verwachsenes Exemplar.
3. Im herrschaftlichen Garten von Sypniewo wächst eine *Sequoia gigantea* (Mammutbaum) von beträchtlichen Umfange.
4. In der Unterförsterei Neuhof (fiskalisch) findet sich eine Schlangenkiefer (*Pinus silvestris virgata*). „Ein Stamm von 1,05 Meter Umfang und 16,5 Meter Höhe, der anscheinend durch Anflug entstanden ist. Diese Wuchsform hat auch nicht ganz ihren früheren Charakter bewahrt, obschon sie immer noch in bemerkenswerter Weise von der typischen Art abweicht. Die Hauptquirle haben sehr ungleiche Abstände und bisweilen stehen die Aeste ganz vereinzelt am Stamm. Die Hauptäste sind wenig verzweigt, lang gestreckt und unregelmäßig (schlangenförmig) gebogen. Daher erscheint die ganze Krone lichter als sonst, zumal auch die Benadelung weniger dicht ist.“
5. Im Jagen 59e desselben Schutzbezirkes Neuhof (fiskalisch) steht eine Pyramiden-Weißbuche (*Carpinus Betulus pyramidalis*). „Ein durch Stockausschlag hervorgegangener, nicht gerade verlaufener Stamm, von welchem die Aeste ziemlich steil, meist unter 20 bis 30° nach oben abgehen; Umfang 69 Zentimeter, Höhe 14,45 Meter.“
6. Mehrerebaumartige Exemplare von Hasel (*Corylus avellana*) deren Stamm am Boden 1,80 Meter, in 1 Meter Höhe 78 Zentimeter Umfang erreicht, finden sich in Jagen 58 des Schutzbezirks Kujan.
7. Viele starken Exemplare von Weimutskiefer (*Pinus strobus*), 1,52 Meter und 1,66 Meter in Umfang, wachsen im Schutzbezirks Wilhelmswalde im Fasanengarten.
8. Im Schutzbezirk Augustenhain (Tiergarten) bei Flatow wächst eine Kiefer mit endständigem, kugeligem Hexenbesen (durch Blastophagus piniderus verursacht) und neuerdings hat sich am Ende eines Astes einer jüngeren Fichte auch ein Hexenbesen gebildet. Ebendort befinden sich recht starke Eichbäume bis 4,57 Meter im Umfang und eine Rokastanie, 2,16 Meter im Umfang.
9. Im herrschaftlichen Garten von Sypniewo befindet sich ein Tulpenbaum (*Liliodendron tulipifera*) von 1,20 Meter Umfang.

Godne uwagi drzewa występujące w powiecie złotowskim to

1. **Jarząb brekinia**, brzęk (*Sorbus torminalis* -> zmiana nazewnictwa, syn. ← *Pirus torminalis*).
 - Wielka Wyspa Kwiatów w obwodzie ochronnym Kujan – rewr Łowiecki 34, 44 i 50;
 - na lewym brzegu Łobżonki w obwodzie ochronnym Dorotowo, podleśnictwo Sypniewo,
 - w obwodzie ochronnym Lutówko,
 - i w obwodzie ochronnym Schwiede.
2. Tzw. „dwupniowy” **dąb szypułkowy** (*Quercus robur* syn. ← *Quercus pedunculata*) – znajduje się w lesie Kujan, rewr Wersk, niedaleko Jeziora Borówno. Dwa podobnej wielkości potężne 80-90 letnie dęby rosną z dala od siebie, następnie pochylają się ku sobie i na wysokości mniej więcej 2,25 m nad ziemią tworzą wspólny pień. Wysokość drzewa wynosi około 24 m, odległość pni przy ziemi 0,83 m, obwód pni przy ziemią 1,51 m i odpowiednio 1,20 m, poniżej zrośnięcia 1,04 m i 0,88 m, obwód połączonych pni 1,53 m, wysokość do miejsca połączenia 2,10 m. Całkowity kształt jest bardzo regularny i zrost jest tak doskonaly, że spoina jest ledwo rozpoznawalna. W pobliżu znajduje się inny nieregularnie i niedoskonale zrosły egzemplarz.
3. We wspaniałym ogrodzie w Sypniewie rośnie **mamutowiec olbrzymi**, sekwojadendron, sekwoja olbrzymia, mamutowe drzewo, welingtonia (*Sequoiadendron giganteum*, syn. ← *Sequoia gigantea*) o znacznym obwodzie.
4. W podleśnictwie (fiskalnym) Nowy Dwór znajduje się „wężowata” **sosna pospolita** (*Pinus sylvestris* L. ← *Pinus silvestris virgata*). „Pień o obwodzie 1,05 m i 16,5 m wysokości, prawdopodobnie pochodzi z samosiewu. Ta forma wzrostu nie całkiem zachowała swój dawny charakter, chociaż nadal różni się znacznie od typowych gatunków. Główne okółki mają bardzo nierówne odległości a czasami gałęzie są dość odosobnione na pniu. Główne gałęzie są słabo rozgałęzione, wydłużone i nieregularne (w kształcie węża) wygięte. Dlatego cała korona wydaje się rzadsza niż zazwyczaj, zwłaszcza, że igliwie jest mniej gęste.”
5. W rewrze polowań 59e, w tym samym obwodzie ochronnym Nowy Dwór (fiskalny) jest piramidalny **grab pospolity** (*Carpinus betulus* ‘fastigiata’ ← *Carbinus Betulus Pyramidalis*). "Z pnia niezupełnie prostego, o obwodzie 69 cm, wysokości 14,5 m, wyrastające gałęzie odchylają się w górę pod kątem 20-30°."
6. Kilka drzewopodobnych okazów **leszczyny** (*Corylus avellana*) o obwodzie pnia 1,80 m przy ziemi, a na wysokości 1 m osiągające 78 cm w obwodzie, znajduje się w rewrze polowań 58, w obwodzie ochronnym Kujan.
7. Wiele okazałych egzemplarzy **sosny wejmutki** (*Pinus strobus*) o obwodzie 1,52 m i 1,66 m rośnie w bażanicim ogrodzie w obwodzie ochronnym Czarnosiecz.
8. W obwodzie ochronnym Augustenhain (Zwierzyniec) koło Złotowa rośnie **sosna z kulistym odrostem**, w kształcie miotły czarownicy (przyczyną jest szkodnik sosny **cetyniec większy** (*Tomicus piniperda* syn. ← *Blastophagus piniperda*, ← *Blastophagus piniperdus*)) i niedawno taka sama miotła czarownicy pojawiła się na końcu gałęzi młodego świerka. Znajdują się tu również potężne **dęby** do 4,57 m w obwodzie i **kasztanowiec** o obwodzie 2,16 m.
9. W okazałym ogrodzie w Sypniewie znajduje się **tulipanowiec amerykański** (*Liriodendron tulipifera* L. ← *Liriodendron Tulipifera* L.) o obwodzie 1,20 m.

Forsten.

Von dem 153081,9 Hektar Kreises Flatow sind etwa 28 000 Hektar mit Wald bedeckt. Ungefähr der sechste Teil der Oberfläche wird also von Holzungen eingenommen. Wenn auch manche im Privatbesitze befindlichen Wälder und Wäldchen abgeholt werden, ohne dass für entsprechenden Nachwuchs gesorgt wird, wird der Kreis Flatow doch immer ein waldreicher genannt werden können, da der bei weitem größte Teil der Waldflächen rationell bewirtschaftet wird.

Die größten Forsten des Kreises sind die Königlichen und die Königlich-Prinzlichen; daneben gibt es noch beträchtliche Reviere, die Rittergütern gehören. Unter diesen wieder sind die großen Waldungen der Herrschaften Sypniewo-Dobrin die bei weitem bedeutendsten.

Die Königlichen Forsten wurden nach Besitzergreifung Westpreußens durch Friedrich den Großen dem Forstdepartement bei der Kriegs- und Domänenkammer-Deputation zu Bromberg unterstellt, das über das Forstamt Kamin die besondere Aussicht hatte. Nach dem Tilsiter Frieden wurden die Staatsforsten in unserem Kreise von Marienwerder aus verwaltet, und 1817 wurde der Regierungsbezirk in acht Forstinspektionen und 26 Revierförstereien eingeteilt. Die Königlichen Forsten im Kreise Flatow gehörten zur Forstinspektion Schlochau, Revier Kamin. An der Spitze dieser Forstinspektion stand der Oberförster Wengering, das Revier Kamin wurde dem Hegemeister Jeckel unterstellt. 1825 wurde die Forstinspektion Schlochau mit der Forstinspektion Dt. Krone unter der Bezeichnung Forstinspektion Flatow vereinigt und dem Forstinspektor Mappes, der seinen Wohnsitz nach Flatow verlegte, anvertraut; am 1. Oktober 1828 verlegte Mappes seinen Wohnsitz nach Schlochau. Zur Forstinspektion Flatow gehörten 1826 die Forstreviere Zippnow (Sypniewo), Lebehnke (Łubianka), Peterswalde (Cierznie), Zanderbrück (...), Lindenberg, Kamin (Kamień), Eisenbrück (...), Friedriechsbruch (Płosków) und Schlochau (Człuchów). Zum Revier Kamin gehörten damals die Beläufe Klein- und Groß - Lutau (Lutówko i Lutowo), Wittkau (Witkowo), Wilhelmsbruch (Białobłocie) und Döringsdorf (Deręgowce) bei Firchau (koło Deręgowce). Über schon 1829 wurde das Forstrevier Kamin in eine Revierabteilung umgewandelt und dem Forstrevier Lindenberg (Oberförster Zeller) zugeteilt. Später wurden die Königlichen Forsten im Kreise durch Ankäufe und Aufforstungen immer vergrößert. So kaufte die „Generalverwaltung für Domänen und Forsten im Ministerio des Königlichen Hauses“ am 28. Februar 1835 von der Hauptbank zu Berlin die Herrschaften Vandsburg und Zempelburg und fügte den bisherigen Staatsforsten nicht unbeträchtliche Waldungen hinzu, so dass 1852 zum früheren Forstrevier Kamin, das die Bezeichnung „Forstfiskalischer Gutsbezirk Vandsburg“ erhielt, die Reviere Klein-Lutau, Wilhelmsbruch, Cottashain, Neuhof, Schwiede, Vandsburg, Suchoronzek und 15 Seen und Teiche gehörten. Damals schon wohnte der Oberförster (Wilmanns, seit 1834, am 1. April 1866 in den Ruhestand getreten) in Klein- Lutau, und durch Allerhöchste Order vom 18. Mai 1887 ist dem forstfiskalischen Gutsbezirk Vandsburg der Name Lutau beigelegt worden.

1869 wurde Fiskus der Gutsbezirk Adlig Landeck (886 Hektar) angekauft und in einen Forstbezirk umgewandelt. 1903 wurden vom Gut Radawitz 889,40,70 Hektar gekauft und der Oberförsterei Landeck überwiesen. In neuester Zeit sind kleinere Flächen im südwestlichen Kreisteil (Paruschke) vom Forstfiskus erworben und der Oberförsterei Plietnitz zugeschlagen.

Unsere Forsten bieten Abwechslung in jeder Beziehung. Der Boden ist zumeist Sand, teils trockener, teils frischer, bald reiner, bald humoser, oder lehmiger Sand. Zum größten Teil stehen die Forsten auf altem Waldboden, nur zum geringen Teil ist alter Ackerboden in neuerer Zeit aufgeforstet. Für die Forstwirtschaft ist ersterer vorteilhafter, da auf ehemaligen Ackerboden die Kiefer höchstens 50 Jahre alt wird. Diese ist die vorherrschende Holzart; sie tritt meist rein auf, ist stellenweise aber auch mit Eiche, Rotbuche, Birke und Espe vermischt, in geringerer Menge finden sich Weißbuche, Rüster, Linde und Fichte. Von ausländischen Hölzern finden sich nur wenig ältere Exemplare, so etwa ein Dutzend 40jähriger Weimutkiefern (Pinus strobus) und etwas amerikanische Roteiche (Quercus rubra). In neuerer Zeit ist mehrfach die Schwarzkiefer (Pinus austriaca) angepflanzt. Die Eiche wächst auch auf tiefgründigem Sandboden recht gut; größere Strecken mit Rotbuche befinden sich in der Nähe der Bahnstation Linde. Brücher sind oft mit Erlen bestanden.

Leśnictwo.

Ze 153 081,9 ha powiatu złotowskiego, około 28 000 ha zajmują lasy. Mniej więcej szósta część ogólnej powierzchni jest więc pokryta terenami leśnymi. Jeśli nawet niektóre lasy i gaiki znajdujące się w rękach prywatnych zostaną wycięte i nie zalesione, to i tak powiat Złotów może być nadal nazywany bogato zalesionym, ponieważ znaczna część obszarów leśnych podlega racjonalnej gospodarce.

W większości leśnictwa powiatu są królewskie i królewsko-książęce; ponadto są jeszcze znaczne obszary należące do dóbr szlacheckich. Spośród nich największe znaczenie mają duże obszary leśne należące do majątku ziemskiego Sypniewo-Debrzno..

Królewskie lasy po zajęciu Prus Zachodnich przez Fryderyka Wielkiego, zostały podporządkowane Departamentowi Leśnictwa w Bydgoszczy, który przez Leśnictwo Kamień miał szczególny nadzór nad lasami Złotowskim. Po tylżyckim pokoju, lasy państowe w naszym powiecie były zarządzane z Kwidzyna i w 1817r. zostały podzielone na 8 inspekcji leśnych i 26 rewiów leśnych. Królewskie lasy w powiecie złotowskim należały do leśnej inspekcji Człuchów, Rewir Kamień. Na czele tej inspekcji leśnych stał nadleśniczy **Wengering**, rewirem leśnym Kamień zarządzał gajowy **Jeckel**. W 1825 roku leśne inspekcje z Człuchowa i Wałcza zostały połączone w jedną, pod nazwą **Inspekcja Leśna Złotów** i powierzono ją leśnemu inspektorowi **Moppesowi**, który przeniósł swoje miejsce zamieszkania do Złotowa; dnia 1 października 1828 **Mappes** przeniósł swoją rezydencję do Człuchowa. Do Inspekcji Leśnej Złotów w 1826 r. należały nadleśnictwa **Sypniewo** (Zippnow), **Łubianka** (Lebehnke), **Cierznie** (Peterswalde), (...) Zanderbrück, (...) Lindenbergs, **Kamień** (Kamin), (...) Eisenbrück, **Płosków** (Friedreichsbrück) i **Człuchów** (Schlochau). Następnie do rewiru Kamień należały Beläufe **Lutówko** i **Lutowo** (Klein- und Groß - Lutau), **Witkowo** (Wittkau), **Białołocie** (Wilhelmsbruch) und **Deręgowce** (Döringsdors) koło **Wierzchowa** (Firchau). Około 1829 rewr leśny Kamień został przekształcony w wydział okręgowy, przypisany do rewiru leśnego ... Lindenbergs (nadleśniczy **Zeller**). Później, lasy królewskie w powiecie przez zakup i ponowne zalesienie były wciąż powiększane. Na przykład w dniu 28 lutego 1835 r. "Generalna Administracja ds. Domen i Lasów w Ministerstwie Państwa Królewskiego" przez Główny Bank w Berlinie kupiła dobra Więcbork i Sępólno i dodano niemałe gaje do dotychczasowych lasów państwowych, tak że w 1852 r. Rewir Kamień, otrzymał nazwę „Lasy Fiskalne Dób Więcbork”, do którego należały **Lutówko** (Klein-Lutau), **Białołocie** (Wilhelmsbruch), (...) Cottashain, **Nowy Dwór** (Neuhof), **Świdwie** (Schwiede), **Więcbork** (Vandsburg), **Suchorączek** (Suchoronczek) i 15 jezior i stawów. W tym czasie mieszkał w Lutówku Nadleśniczy (**Wilmanns**, od 1934 do 1 kwietnia 1866 roku do przejścia na emeryturę), i najwyższym postanowieniem z dnia 18 maja 1887 do Lasów Fiskalnych majątku Więcbork została dodana Nazwa Lutowo

W 1869 roku Skarb Państwa zakupił dobra (obszar dworski) Szlachecki Lędyczek (886 ha). W 1903 r. od dóbr Radawnica zostały zakupione 889,40,70 ha i przekazane Nadleśnictwu Lędyczek. W ostatnim czasie mniejsze obszary w południowo-zachodniej części Powiatu (**Paruszka** - Paruschke) nabyte przez Skarb Leśny i dołączone do Nadleśnictwa **Płytnica** (Pletnitz).

Nasze lasy są różnorodne w pod każdym względem. Gleba jest przeważnie piaszczysta, częściowo sucha, częściowo świeża, czasem czysta, a czasem próchnicza lub gliniasto-piaszczysta. W przeważającej części, lasy są na starych gruntach leśnych, tylko niewielka część stanowi stare grunty orne współcześnie zalesione. Dla gospodarki leśnej jest to bardziej korzystne, jak na dawnych gruntach rolnych **sosna** osiąga wiek najwyższej 50 lat. To jest dominujący gatunek drzewa; występuje najczęściej czysto, miejscami jest także z **dębem**, **bukiem**, **brzozą osiką**, a w mniejszych ilościach są to **grab**, **wiąz**, **lipa** i **świerk**. Z drzew obcego pochodzenia w lesie można znaleźć tylko trochę starych egzemplarzy, takich jak kilkanaście 40-letniej **sosny wejmutki** (*Pinus strobus*) i trochę amerykańskiego **dębu czerwonego** (*Quercus rubra*). W ostatnich czasach **sosna czarna** (*Pinus austriaca*) została zasadzona kilka razy. **Dąb** rośnie dość dobrze nawet na głębokiej piaszczystej glebie; większe odcinki **buka** znajdują się w pobliżu stacji kolejowej Lipka (Linde). Mokradła często porastają **olchy**.

Tierwelt.

In frühgeschichtlicher Zeit hausten in der Wäldern unseres Kreises, wie die in Sümpfen und Mooren aufgefundenen Schädel, Geweihe und Knochen beweisen, der Auerochs (das Urrind, *Bos primigenius*), der Elch (*Alces palmatus*) neben dem noch jetzt hier lebenden Hirsch (*Cervus elaphus*), dem Wildschwein (*Sus scrofa ferox*) u. a.

Gefährliche Raubtiere sind jetzt vollständig ausgerottet. Ehemals kamen sie jedoch nicht selten vor; so wird berichtet, dass 1780 ein Bär bei Zempelkowo Schaden angerichtet habe und dass 1783 drei Bären bei Suchoronzek sich gezeigt haben. Länger hielten sich hier die Wölfe. Die Regierung setzte noch zu Anfang des vorigen Jahrhunderts wiederholt „in der einzelnen Bezirken des Departements gleichzeitig abzuhalten allgemeine Wolfsjagden“ an, so u. a. am 12. November 1811. Die einzelnen Gemeinden und Gutsherrschaften zahlten für die auf ihren Gründen erlegten Wölfe Prämien, so im Jahre 1814 die Stadt Kamin 3 Taler für einen alten, 2 Taler für einen jungen Wolf, während die Stadt Krojanke, die Herrschaft Krojanke und die Herrschaft Glubschin in demselben Jahre für einen erlegten alten Wolf 10 Talaren, für einen jungen Wolf 5 Taler zu zahlen versprachen. Die letzte amlich angeordnete Wolfsjagd, zu der Städte und Dörfer Treiber zu stellen gezwungen waren, fand am 15. und 16. Februar 1819 in Kujan statt. Doch findet seit jener Zeit noch wiederholt Wölfe geschossen worden. Noch 1866 trieb ein Wolf in der Umgegend von Linde sein Unwesen, und es wurden deshalb Treibjagden veranstaltet. Das Schwarzwild war bis in die neueste Zeit einen Plage für die Landwirte. In einem Berichte vom 14. October 1820 heißt es: „Der Propstei zu Sytniewo gehört ein Stück Acker am Kuchnasee (Kochanosee) im herrschaftlichen Walde, unweit dem Vorwerk Lukowo, welches etwa 4 Scheffel Aussaatfläche enthält, der Kamp genannt. Der Acker ist zwar gut, indes wird das Getreide jederzeit von wilden Schweinen aufgefressen.“ Da in fast allen Teilen des Kreises das Schwarzwild überhand nahm, sah sich das Landratsamt zu Flatow am 30. Juli 1836 veranlasst die Waldbesitzer zu ersuchen, „mit allen ihnen zu Gebote stehenden Mitteln zur Vertilgung des Schwarzwildes bis zur Unschädlichkeit, besonders durch von Zeit zu Zeit zu veranstaltende Jagden zu wirken“. Jetzt sind Bewohner unserer Wälder der furchtsame Hase, das zierliche Reh und der stattliche Hirsch (sowohl Edelhirsch als auch Damhirsch).

Świat zwierząt

W dawniejszych czasach żyły w lasach naszego powiatu, jak dowodzą na to znalezione w bagnach i mułach czaszki, poroża i kości, tur (pradawny wół, *Bos primigenius*), łos, łos europejski (*Alces alces* – syn. *Alces palmatus*), obok żyjącego do dzisiaj jelenia szlachetnego (*Cervus elaphus*), też dzika (*Sus scrofa* ← *Sus scrofa ferox*). Groźne zwierzęta drapieżne są teraz całkowicie wytypione. Jednak rzadko występuowały dawniej; mówi się, że w roku 1780 niedźwiedź wyrządził szkody koło Przepałkowa i że w 1783 roku w Suchoraczu pojawiły się trzy niedźwiedzie.. Przez dłuższy okres czasu były tutaj wilki. Ich panowanie rozciąga się jeszcze do początku poprzedniego wieku, kiedy to w poszczególnych obwodach zarządzano powszechne polowania na wilki (m. in. 12 listopada 1814 roku). Poszczególne społeczności gmin i majątków ziemskich płaciły premię za upolowane wilki na ich terenie, i tak w roku 1814 miasto Kamień płaciło 3 talary za starego i 2 talary za młodego wilka, w tym samym czasie władze miasta Krajenki i Głubczyna obiecały płacić za upolowanego starego wilka 10 talarów a za młodego 5 talarów. Ostatnie urzędowo zarządzone polowania z nagonką na wilki, do których przeprowadzenia zmuszone zostały miasta i wsie miały miejsce 15 i 16 lutego 1819 roku w Kujaniu. Jednakże od czasu tego odnotowano jeszcze ponowne odstrzały. Jeszcze w roku 1866 w okolicy Lipki wilk dokonał szkód, dlatego też zorganizowano ponowne polowania z nagonką. Dzik był aż do współczesnych czasów plagą dla rolników. W relacji z 14 października 1820 roku donoszono, że „do proboscza w Sypniewie należał kawałek ziemi uprawnej nad Jeziorem Kuchnia (Kuchano) (Kuchnasee/Kochanosee) w pańskim lesie, niedaleko folwarku Łukowo (Lukowo), który zajmował 4 korce zasianej powierzchni, nazywane obozem lub obozowiskiem (Kamp). Pole było wprawdzie dobre, jednakże zboże na nim rosnące było za każdym razem zjadane przez dziki. Ponieważ dzik przeważał w prawie wszystkich częściach powiatu, starostwo powiatu zwróciło się z apelem 30 lipca 1836 roku do właścicieli lasów, aby wszystkimi będącymi do dyspozycji środkami wytypili dziki, aż do ich unieszkodliwienia, szczególnie poprzez organizowane od czasu do czasu polowania. Teraz mieszkańcami naszych lasów są: bojaźliwe zajace, zgrabne sarny, okazałe jelenie (zarówno jeleń szlachetny), jak również danieli.

In den königlich-Prinzlichen Forsten ist den Forstbeamten die Schonung von Mandelkrähe (*Coracias garrula*) und Pirol (*Oriolus galbula*) aufgegeben. Im Schutzbezirk Wonzow wird eine Eiche erhalten, in welcher sich eine Brutstätte des Sägers (*Mergus*) befindet. Es finden sich ferner im Kreise der Dickfuß (*Oedicnemus crepitans*), der Kirschkernbeißer (*Coccothraustes vulgaris*), der Eichelhäher (*Garrulus glandarius*), der dickschnäbelige Nusshäher (*Nucifraga caryocatactes pachyrhynchus*), der Mäusebussard (*Butelo vulgaris*) in unleidlicher Menge die Nebelkrähe (*Corvus cornix*) – ein vollkommen weißes Exemplar der Nebelkrähe von Grunau besitzt das Westpr. Prov.=Museum - , besonders im nördlichen Kreisteile die Rabenkrähe (*Corvus corone*), überall die Amsel (*Turdus merula*), der Turmfalke (*Falco tinnunculus*), selten der braunrückige Würger (*Lanius collurio*) und der rote Milan (*Milvus vulgaris*). In kälteren Jahreszeiten besucht uns in großen Scharen der Dompfass (*Loxia pyrrhula*); dann kommen auch die Kohlmeise (*Parus major*) und die Blaumeise (*Parus caeruleus*) an die Fenster der Städter. In Frühlinge schreitet gravitätisch der weiße Storch (*Ciconia alba*) auf den Wiesen einher, und die Seen und Teiche werden von Wildente (*Anas boschas*), Krickente (*Anas crecca*), Haubentaucher (*Podiceps cristatus*) und Blesseshuhn (*Fulica atra*) belebt. Der von den Fischern gehasste Reiher (*Adrea cinerea*) findet sich im Kreise in mehreren Kolonien vor, und zuweilen wird auch seine Verwandte, die Rohrdommel (*Ardea stellaris*), geschossen. Die Jagd auf Rebhühner (*Perdix cinerea*) ist bei und meisten recht ergiebig.

Die Sumpfschildkröte (*Emys europaea*) kommt in mehreren Seen des Kreises vor, so im Flatower Stadtsee, im Babbasee bei Flatow, im Nichorser See und anderwärts.

Schlangen. In der größeren Wäldern kommt neben der harmlosen Ringelnatter (*Coluber natrix*) recht häufig die Kreuzotter (*Vipera Pelias berus*) vor. Während das Männchen graulich weiß und ein über den Rücken hinlaufendes schwarzes Zackenband hat, sieht das Weibchen zimtbraun (daher auch Kupferschlange) aus und hat ein ähnlich dunkelbraunes Band. Bei beiden ist aber die Färbung häufig dunkler, oft ganz schwarz. So fand man in Klein=Lutau eine Kreuzotter, deren Rücken ganz schwarz, der Bauch blauschwarz war, die Unterseite der Schwanzspitze, die Kinn= und Kehlgegend und vor allem die Oberlippenschilder hellfleckig aussahen. Ebendaselbst gefundene andere Exemplare hatten die Färbung der vorher beschriebenen, doch war die Grundfarbe ihres Körpers so weit aufgehellt, dass sich in ihr ein etwas dunkleres Zackenband markierte. Ähnlich gefärbte Kreuzottern wurden auch im Schutzbezirk Jasdowo, Jagen 1, Herrschaft Sypniewo, gefunden. Eine Abart der Kreuzotter, die sogenannte Höllenotter (*Pelias berus var. prester*), wurde in der Oberförsterei Klein=Lutau und im Schutzbezirk Jasdowo, Jagen 3. Herrschaft Sypniewo, gefangen. In Jasdowo, Jagen 1, in trockenem Laubholz, wurde eine Kreuzotter erlegt, die einen Übergang von der Normalform zur var. pseudoprester darstellte.

W lasach królewsko – książęcych pod ochroną znajdowały się **kraska** (*Coracias garrulus*, *syn.* ← *Coracias garrula*) i **wilga** (*Oriolus oriolus* *syn.* ← *Oriolus galbula*, W obszarze ochronnym Wąsosz zachował się dąb, na którym znajduje się gniazdo **nurogęsi** (*Mergus*, popr. *Mergus merganser*) - największej przedstawicielki **traczy** (*Mergini*). Nadto w powiecie występuje **kulon właściwy** (*Burhinus oedicnemus* *syn.* ← *Oedicnemus crepitans*), smakosz wiśni **grubodziób zwyczajny** (*Coccothraustes coccothraustes*, *syn.* ← *Coccothraustes vulgaris*), **sójka** (*Garrulus glandarius*), **orzechówka** (*Nucifraga caryocatactes* *nie* *Nucifraga caryocatactes pachyrhynchus*), **myszołów** (*Buteo buteo*, *syn.* ← *Buteo vulgaris*) oraz w ogromnych ilościach **wrona**, wrona siwa (*Corvus cornix*, też *Corvus corone cornix*) – doskonały biały okaz wrony siwej z okolic Gronowa znajduje się w muzeum Zachodnich Prus, **czarnowron**, wrona czarna, wroniec (*Corvus corone* też *Corvus corone corone*) występuje szczególnie w północnej części powiatu, często występuje **kos** (*Turdus merula*), **pustułka** (*Falco tinnunculus*), rzadki brązowoczerwony **gąsiorek** (*Lanius collurio*) i **kania ruda** (*Milvus milvus* *syn.* ← *Milvus vulgaris*).

W okresie zimowym odwiedza nas w dużych gromadach **gil** (*(Pyrrhula pyrrhula*, *syn.* *Loxia pyrrhula*); następnie do okien mieszkańców miast przybywają **sikora bogatka** (*Parus major*) i **modraszka** (*Parus caeruleus*). Na wiosnę uroczyście na łąki przylatuje **bocian biały** (*Ciconia ciconia* *syn.* ← *Ciconia alba*), a jeziora i stawy ożywiają **dzikie kaczki** - **krzyżówki** (*Anas platyrhynchos*, *syn.* ← *Anas boschas*; *Anas boschas* to pierwotna nazwa samca krzyżówki), **cylaneczki** (*Anas crecca*), **perkoz dwuczuby** (*Podiceps cristatus*) i **łyńska** (*Fulica atra*).

Znienawidzona przez rybaków **czapla siwa** (*Ardea cinerea*) znajduje się w kilku koloniach naszego powiatu jest odstrzeliana, niekiedy również jej krewniak, **bąk** (*Botaurus stellaris*, *syn.* ← *Ardea stellaris*).

Polowania na licznie występują **kuropatwy** (*Perdix perdix* *syn.* ← *Perdix cinerea*) są u nas w przeważającej mierze obfite.

Żółw błotny (*Emys orbicularis* *syn.* ← *Emys europaea*) występuje w kilku jeziorach naszego powiatu, zarówno w złotowskim Jeziorze Miejskim, w Jeziorze Baba koło Złotowa, w Jeziorze Niechorze, jak i w innych miejscowościach.

Węże i żmije (gady). W większości lasów występuje obok nieszkodliwego **zaskrońca** (*Natrix natrix*, *syn.* *Coluber natrix*) również często **żmija zygakowata** (*Vipera berus*, *syn.* ← *Vipera Pelias berus*). Podczas gdy samiec jest szarawobiały i ma na grzbiecie ciągnący się czarny zyzak, samica jest cynamonowobrązowa (stąd nazywana jest również miedzianą żmiją) i ma podobne ciemno-brązowe pasmo. Zabarwienie ich obojga jest zwykle ciemniejsze, często całkiem czarne. Tak więc w Lutówku znaleziono żmiję zygakowaną, której grzbiet był całkiem czarny, brzuch niebiesko-czarny, spód końca ogona, podbródek, okolice gardła i przede wszystkim górna część wargi wyglądały na jaskrawo poplamione. Znalezione inne egzemplarze tej żmii miały poprzednio opisane zabarwienie, jednakże podstawowe zabarwienie ich ciała było tak dalece rozjaśnione, że zaznaczał się na nim trochę ciemniejszy pas zyzaka. Podobnie zabarwione żmije zygakowane znalezione w obwodzie ochronnym Jazdrowo, łowisku 1, i na włościach Sypniewo. Inna odmiana żmii zygakowej tzw. **diabelska lub piekielna żmija** (*Pelias berus* var. *Prester*) w Nadleśnictwie Lutówko, w obwodzie ochronnym Jazdrowo, łowisko 3, na włościach w Sypniewie. **Uwaga!** *Pelias berus* var. *Prester* to synonim *Vipera berus* – żmija zygakowata. W Jazdrowie, łowisku 1, w suchy twardym drewnie została upolowana żmija zygakowata, która przedstawała przejście od normalnej postaci do pseudoformy.

Fische und Krebse. Der Kreises Flatow hat eine Fülle von Fließenden und stehenden Gewässern, und diese sind zum größten Teil recht fischreich.

Die Kamionka enthält **Uklei**, **Hecht**, **Plötze**, **Barsch**, **Rotauge**, **Aal**, **Döbel**, **Krebs**, im Unterlauf auch **Bachforelle**.

Die Zempolna hat **Quappe**, **Karausche**, **Schlei**, **Hecht**, **Plötze**, **Barsch**, **Rotauge**, **Kaulbarsch**, **Karpfen** und **Krebs**.

Die Küddow weist **Quappe**, **Wels**, **Gründling**, **Uklei**, **Hecht**, **Plötze**, **Barsch**, **Aal**, **Lachs**, **Forelle** und **Döbel** auf.

Die Dobrinka hat **Hecht**, **Barsch**, **Giester** und **Döbel**.

Die Glumia Schlei, **Uklei**, **Hecht**, **Plötze**, **Rotauge**, **Bressen**, **Aal**, **Döbel** und **Krebs**,

Das Kozumfliess **Hecht**, **Plötze**, **Barsch**, **Rotauge**, **Giester**.

Von 123 Seen und Teichen des Kreises enthalten 104 **Karausche**, 100 **Hebst**, 95 **Schlei**, 92 **Barsch**, 90 **Plötze**, 57 **Rotauge**, 54 **Uklei**, 53 **Bressen**, 51 **Quappe**, 50 **Kaulbarsch**, 43 **Krebs**, 39 **Stichling**, 39 **Gründling**, 35 **Aal**, 26 **Wels**, 19 **Karpfen**, 15 **Giester**, 3 **Döbel**,
(Leßniker, Ossowker und Wanzower Mühlenteich), 2 **Barbe** (Bilsksee bei Flatow und Schmirdauer See), 1 **Forelle** (Hammermühlenteich), 1 **Zander** (Mochelsee) und 1 **Stint** (Wakunter See).

Ihrer Verwandtschaft nach zu Familien zusammengefasst sind von den im Kreise vorkommenden Fichten;

1. **Barschartige:** **Barsch** (*Perca fluviatilis*), **Zander** (*Lucioperca sandra*), **Kaulbarsch** (*Acerina cernuta*).
2. **Stichlinge:** **Stichling** (*Gasterosteus aculeatus*).
3. **Schellfische:** **Quappe** (*Lota vulgaris*).
4. **Welsartige:** **Wels** (*Silurus glanis*)
5. **Karpfenartige:**
 - a) **Karpfenähnliche:** **Karpfen** (*Cyprinus carpio*); **Karausche** (*Carassius vulgaris*);
 - b) **Barbenähnliche:** **Barbe** (*Barbus fluviatilis*); **Gründling** (*Gobio fluviatilis*);
 - c) **Bressenähnliche:** **Bressen** (*Aramis brama*); **Giester** (*Aramis blicca*); **Uklei** (*Alburnus lucidus*);
 - d) **Plötzenähnliche:** **Plötze** (*Leuciscus rutilus*); **Rotauge** (*Scardinius erythrophthalmus*); **Döbel** (*Squalius cephalus*); **Schlei** (*Tinca vulgaris*).
6. **Stinte:** **Stint** (*Osmerus eperlanus*).
7. **Lachsähnliche** (*Salmo*): **Lachs** (*Trutta salar*); **Bachforelle** (*Truta fario*).
8. **Hechtartige:** **Hecht** (*Esox lucius*).
9. **Aalartige :****Aal** (*Anguilla vulgaris*).

Von Weichtieren werden hier und da in unseren Kreise die Weichtiere gewisser Flussmuscheln (Unioniden) zu einem Brei gekocht, zur Schweinemast benutzt, besonders *Anadonta mutabilis* var. *Anatina*, *Unio batavus* und *Unio tumidus*. Bei Vandsburg soll die von einem Grafen Potulicki dorthin gebrachte essbare Gartenschnecke früher angetroffen sein; doch scheint sie jetzt ausgestorben zu sein.

Ryby i raki. Powiat Złotów posiada sporo płynących i stojących zbiorników wodnych i są one w większości bogato zarybione.

Rzeka **Kamionka** - ukleja, szczupak, płoć, okoń, wzdręga, węgorz, kleń, rak a przy ujściach również **pstrąg potokowy**.

Rzeka **Sępolna** - miętus, karaś, lin, szczupak, płoć, okoń, wzdręga, jazgarz, karp i rak.

Rzeka **Gwda** - miętus, sum, kiełb, ukleja, szczupak, płoć, okoń, węgorz, łosoś, pstrąg i kleń.

Rzeka **Debrzynka** - szczupak, okoń, rozpiór i kleń.

Rzeka **Głomia** – lin, ukleja, szczupak, płoć, wzdręga, leszcz, węgorz, kleń i rak.

Rzeka **Kocunia** – szczupak, płoć, okoń, wzdręga, rozpiór.

Ze 123 jezior i stawów powiatu, 104 jezior zawierają - karaś, 100 – **szczupak**, 95 – lin, 92 – okoń, 90 – płoć, 57 – **wzdręga**, 54 – ukleja, 53 – **leszcz**, 51 – miętus, 50 – jazgarz, 43 – rak, 39 – ciernik, 39 – kiełb, 35 – węgorz, 26 – sum, 19 – karp, 15 – rozpiór, 3 – kleń (staw młyński – Leśnik i staw młyński w Wąsoszu), 2 – brzana (Jezioro Burmistrzowskie koło Złotowa i Jezioro Śmiardowskie), 1 – **pstrąg** (staw młyński w Żeleźnicy), 1 – **sandacz** (Jezioro Mochel) i w 1 – **stynka** (Jezioro Wapińskie).

Ze względu na pokrewieństwo ryb występujących w naszym powiecie, są zestawione według rodzin:

1. **Okoniowate** (Barschartige): okoń (*Perca fluviatilis*), **sandacz** (*Sander lucioperca* syn. ← *Lucioperca sandra*), **jazgarz** (*Gymnocephalus cernua* syn. ← *Acerina cernua*).

2. **Ciernikowate** (Stichlinge): **ciernik** (*Gasterosteus aculeatus*).

3. **Dorszowate** (Schellfische): **miętus** (*Lota lota* syn. ← *Lota vulgaris*).

4. **Sumowate** (Welsartige): **sum** (*Silurus glanis*).

5. **Karpiokształtne** (Karpfenartige) - rząd:

a) **karpiowate** (Karpfenähnliche): **karp** (*Cyprinus carpio*), **karaś** (*Carassius carassius* syn. ← *Carassius carpio*);

b) **brzanowate** (Barbenähnliche): **brzana** (*Barbus barbus* syn. ← *Barbus fluviatilis*), **kiełb** (*Gobio gobio* syn. ← *Gobio fluviatilis*);

c) **leszczowate** (Bressenähnliche): **leszcz** (*Abramis brama*), **rozpiór** ((*Ballerus ballerus* syn. ← *Abramis blicca*), **ukleja** (*Alburnus alburnus* syn. ← *Alburnus lucidus*));

d) **płociowate** (Plotzenähnliche): **płoć** (*Rutilus rutilus* syn. ← *Leuciscus rutilus*), **wzdręga** (*Scardinius erythrophthalmus*), **kleń** (*Squalius cephalus*), **lin** (*Tinca tinca* syn. ← *Tinca vulgaris*).

6. **Stynkowate** (Stinte): **stynka** (*Osmerus eperlanus*).

7. **Łososiowate** (Lachsahnliche - *Salmonidae* ← *Salmonineen*): **łosoś** (*Trutta salar*), **pstrąg potokowy** (*Trutta fario*).

8. **Szczupakowate** (Hechtartige): **szczupak** (*Esox lucius*);

9. **Węgorzowate** (Aalartige): **węgorz** (*Anguilla anguilla* syn. ← *Anguila vulgaris*).

Mięczaki. Z mięczaków charakterystycznych dla naszego powiatu występuje: **skójkowate** (*Unionidae* ← *Unioniden*), szczególnie **szczeża pospolita** (*Anodonta anatina* syn. ← *Anadonta mutabilis* var. *anatina*), **podgatunek skójki gruboskorupowej** (*Unio crassus batavus* ← *Unio batavus*) i **skójka zaoszrona** (*Unio tumidus*). Zachowały się informacje, że mieszkańców niektórych miejscowości gotowali miękkie części skójki z przeznaczeniem na tucz świń. Koło Więcborka występowały kiedyś jadalne ślimaki ogrodowe - ślimak winniczek, które jadane były przez hrabiego Potulickiego i obecnie są prawie wymarłe.

Von schädlichen Insekten machte öfters der große Kiefernspinner den Forstleuten Sorge. Eine Bekanntmachung des Königlichen Landratsamtes zu Flatow vom 1. Juli 1836 teilt mit, dass sich „in der nahe bei Zakrzewo, Rentamts Flatow, belegenen Fichtenschonung seit einiger Zeit die große Kiernaupe (*Phalaena Bombyx pini*) in solchen Massen gezeigt hat, dass die schnelle Weiterverbreitung dieser der Forstkultur so gefährlichen Raupengattung unerachtet der zur Vernichtung derselben bereits zur Ausführung gebrachten Maßregeln nicht ohne Grund zu befürchten steht.“ Die Kreisbevölkerung wurde daher aufgefordert, Anzeige zu machen, falls dieser Schädling sich auch anderweit zeigte. - Auch die ebenfalls sehr gefürchtete Nonne (*Ocneria monacha*) ist in der letzten Zeit in den Forsten unseres Kreises aufgetreten. Auch unter der Maikäferplage hat die Forstwirtschaft sehr zu leiden; weite Flächen Kieferschonungen von Mannshöhe starben zuweilen infolge von Engerlingfraß ab. In welcher Menge der Maikäfer auftritt, ersieht man daraus, dass 1899 in der Woche vor Pfingsten allein in der Kujaner Forst über 2 800 000 Maikäfer gesammelt und vernichtet worden sind. Nicht nur der schwarzbeinige Waldmaikäfer (*Melolontha hippocastani*), sondern auch der Feldmaikäfer (*Melodontha vulgaris*) ist ein Waldschädling. Außerdem findet sich in unseren Wäldern der große Rüsselkäfer (*Hylobius abietis*), jedoch nicht häufig, und der Waldgärtner (*Hylesinus piniperda*), der besonders nach Jahren, in denen die Forsten unter Schneebruch sehr gelitten haben, in großen Mengen auftritt.

Owady. Wśród szkodliwych owadów sprawiających kłopoty leśnikom była **barczatka sosnowka** (*Dendrolimus pini*). Pewne obwieszczenie (ogłoszenie) Rady Królewskiej Powiatu/Starostwa Złotów z dnia 1 lipca 1836 roku donosi, że „w okolicach Zakrzewa, urząd rentierski Złotów, ukazały się od pewnego czasu na terenach zagajników świerkowych duże gąsienice motyla - **prządka sosnowiec** (*Phalaena Bombyx pini*), w takich ilościach, że szybkie ich rozprzestrzenienie się na kultury leśne jest tak niebezpieczne, iż może być opanowane przez gatunek gąsienicy, który doprowadzi do zniszczenia już istniejących zalesień.” Ludność powiatu została zobowiązana do zgłaszania występowania szkodnika, gdyby pojawił się w innych miejscowościach. W ostatnim czasie wystąpiła w leśnictwach naszego powiatu również bardzo niebezpieczna **brudnica mniszka** (*Lymantria monacha*, syn. ← *Ocneria monacha*). Leśnictwa uskarżają się również na plagi **chrabąszcza majowego**; rozległe powierzchnie zagajników sosnowych o wysokości dorosłego człowieka wymarły niekiedy z powodu żerujących **pędaków** tego chrabąszcza. W jakich ilościach występował chrabąszcz majowy, widoczne jest z faktu, iż w roku 1899, tydzień przed Zielonymi Świętami tylko w leśnictwie Kujan zebrano i zniszczono 2 800 000 chrabąszczy. Szkodnikiem lasów jest nie tylko **chrabąszcz kasztanowy** (*Melolontha hippocastani*), ale również **chrabąszcz majowy** (dawniej chrabąszcz pospolity) (*Melolontha melolontha* syn. ← *Melolontha vulgaris*). Ponadto w naszych lasach znajdują się duże **ryjkowce** (*Hylobius abietis*), np. **szeliniak sosnowy**, jednak niezbyt często oraz **jesionowiec zmienny**, j. pstry, jaśniak pstry (*Hylesinus varius* syn. ← *Hylesinus piniperda*), szczególnie w dużych ilościach wystąpił w lasach, w których były duże roztopy śniegu (ew. podczas śnieżnych przerw = bezśnieżnych zim).

Tłumaczenie: **mgr Krystyna Kosiba** - rośliny, zwierzęta, miejscowości
mgr Krystyna Sperra - gramatyka

Pomoc: ś. p. **mgr inż. Grzegorz Ziółkowski** - trochę: nazw miejscowości, ryb, owadów oraz nadwodnik,
mgr Stanisław Pikulik - trochę: wodne młyny, trochę miejscowości i J. Wapińskie,
dr Małgorzata Chołodowska - niezapominajka i coś tam jeszcze.

Korekta stylu tekstu: **mgr Adam Kosiba**

.....
Uwaga! Tekst od zwierząt hodowlanych - nie tłumaczony